

УДК 336.722.142:17.021.3

І.В. Краснова, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
банківської діяльності,
В.Г. Шевалдіна, старший викладач
кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО РИЗИКУ, ПОВЕРНЕННЯ ТА КОМПЕНСАЦІЇ ВТРАЧЕНИХ (ЗНЕЦІНЕНИХ) ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются основные проблемы невозврата сбережений населения, накопленных до 1992 года, представлены предложения по оптимизации решения данной важной социально-экономической проблемы, затягивание решения которой инерционно провоцирует недоверие к нынешней банковской системе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: сбережения, обесценивание денежных вкладов, компенсация вкладов

ABSTRACT. The main problems of loss of public savings that were accumulated to 1992 are highlighted in the article, suggestions on solving this important socio-economic problem, are represented, protraction of, which provokes mistrust, to present banking system.

KEY WORDS: savings, depreciation of money deposits, compensation of deposits.

АННОТАЦІЯ. У статті розглянуто основні проблеми неповернення заощаджень населення, накопичених до 1992 року, запропоновано шляхи вирішення цієї важливої соціально-економічної проблеми, затягування вирішення якої за інерцією провокує недовіру до сучасної банківської системи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: заощадження, знецінення грошових вкладів, компенсація вкладів

Людська психіка влаштована так, що може адаптуватися до різних, навіть дуже важких умов. Як відзначав відомий психотерапевт Віктор Франкл, що пережив концтабір, головне — це знайти сенс, і тоді будь-які випробування можна не лише перебороти, але й знайти особливе значення. Ось саме така ситуація склалася в нашій країні з поверненням та компенсацією знецінених вкладів. Хтось знайшов свій сенс, хтось чекає коли влада нарешті поверне трудові заощадження людей у більшості випадків похилого віку, а більшість і зовсім звикли до думки про те що вклади не будуть повернути.

Населення, та нажаль суспільство в цілому, адаптувалося до проблеми неповернення вкладів колишнього Ощадбанку СРСР, з однієї з найгостріших проблем сьогодення в Україні вона, в силу затягування вирішення, стала майже «звичайною» проблемою про яку навіть у суспільстві розмови ведуться тільки в період виборчих компаній. Проте питання повернення знецінених заощаджень колишніх вкладників Ощадбанку і Держстраху СРСР стосується мільйонів людей, які довірили державі зберігати і розпоряджатися власними коштами, заробленими абсолютною більшістю співвітчизників важкою, тривалою та чесною працею. У 1991 році гроші з ощадних рахунків українських вкладників були вкладені в крупні промислові об'єкти на території України. І в цьому сенсі — вони нікуди не пропали і тим більше не знецінилися, а просто були привласнені в процесі приватизації. Капіталізація колишньої народної власності за сімнадцять років зростає в рази, а про інвесторів забули. Тому за реалізацією державної політики у цій сфері громадяни оцінюють владу і банківську систему з позицій морального ризику та довіри.

Невирішеність даної проблема на сьогоднішній час формує негативне ставлення громадян до влади, посилює зневіру людей у її здатності гарантування прав власності громадян на заощадження, компенсації втрачених (знецінених) заощаджень, посилює недовіру до банківської системи, спонукає населення до формування неорганізованих заощаджень у формі іноземної валюти, до якої є більша довіра, навіть не зважаючи на не найкращу макроекономічну ситуацію.

Безумовно сучасна фінансова криза заострила багато проблем: падіння темпів економічного розвитку, ріст безробіття, як наслідок погіршення рівня життя населення, втрата довіри. Так можна казати, що знецінені депозити вкладників колишнього Ощадбанку СРСР — це борги не незалежної України, а СРСР. Тобто борги накопичені понад 20 років тому віддаватиме потрібно сьогодні тим, хто цих цих боргів не робив, а отже питання не є актуальним.

Проте це не так. Проблема дуже політизована, про громадян, які могли б виступати інвесторами економічного зростання в Україні за рахунок повернених коштів, як неемісійного ресурсу мало хто опікується.

Компенсація знецінених грошових заощаджень, вкладених в установи Ощадного банку СРСР, провадиться відповідно до Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень

громадян України». На підставі цього Закону встановлюються зобов'язання держави перед громадянами України, які внаслідок знецінення втратили грошові заощадження, поміщені в період до 2 січня 1992 року в установи Ощадного банку СРСР та державного страхування СРСР, що діяли на території України, а також у державні цінні папери, придбані в установах Ощадного банку СРСР, що діяли на території України: облигації Державної цільової безпроцентної позики 1990 року, облигації Державної внутрішньої вигрешної позики 1982 року, державні казначейські зобов'язання СРСР, сертифікати Ощадного банку СРСР.

Таким чином, держава Україна взяла на себе зобов'язання відшкодувати борги Ощадбанку СРСР. Відповідно до зазначеного закону, заощадження повертаються поетапно, залежно від віку вкладника, суми вкладу, інших обставин, у межах коштів, передбачених для цього Державним бюджетом України на поточний рік.

Згідно із Законом України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» [1] компенсація громадянам втрат від знецінення грошових заощаджень про водиться у грошовій формі за рахунок Державного бюджету України, починаючи з 1997 року, та в інших формах відповідно до чинного законодавства. Законом встановлено зобов'язання держави перед громадянами щодо відновлення знецінених заощаджень у загальній сумі 131,96 млрд грн, з них: грошові заощадження — 121,9 млрд грн, страхові внески — 7,77 млрд грн, державні цінні папери — 2,29 млрд грн. Проте рівень бюджетного фінансування компенсаційних виплат за знеціненими заощадженнями громадян, який щорічно встановлюється Законом про Державний бюджет України, не забезпечує виконання зобов'язань держави перед громадянами України щодо реалізації їхніх прав на користування та розпорядження своїми грошовими заощадженнями та страховими внесками.

Якомога скоріше повернення вкладів Ощадбанку і Держстраху СРСР слід розглядати одним із засобів державної політики подолання бідності та мотиваційним механізмом формування довіри до банківської системи.

Але держава зазначає, що не має можливості компенсувати всі борги одночасно, тому здійснює таку компенсацію поетапно. Проте за 14 років реалізації положень зазначеного Закону станом на 1 січня 2011 року, громадянам виплачено лише 10,65 млрд грн, або

8,1 % від суми державних зобов'язань. Залишок зобов'язань держави перед громадянами України за втраченими знеціненими заощадженнями, станом на 1 січня 2011 року, становить 121,31 млрд грн (у тому числі: грошові заощадження та державні цінні папери — 113,58 млрд грн, страхові внески — 7,73 млрд грн). Тобто в середньому за рік громадянам поверталось близько 0,76 млрд грн, або 90 грн кожній людині чи з урахуванням індексу інфляції 15 копійок. За таких темпів потрібно близь 160 років, для того щоб повністю повернути всі втрачені кошти населенню. Середній рівень життя в Україні становить 69,3 роки. Ми маємо жити в два рази довше і, відповідно, для цього держава мала б покращити життєвий рівень та умови для населення.

Влада має повернутись обличчям до людей, повернувши їм зароблені сумлінною багаторічною працею заощадження, а також надати тверді гарантії повернення трудових заощаджень, що має стати дієвим стимулятором економічного зростання та реального покращення життя громадян України

У 2005 році уряд повернув частину знецінених заощаджень громадян шляхом видачі громадянам розрахункових чеків, які погашали заборгованість за житлово-комунальні послуги, що утворилася станом на 1 вересня 2004 року. На ці цілі із запланованих у Державному бюджеті України 6 млрд грн установи Ощадбанку видали розрахункових чеків на суму 1 783 046 тис. грн. Разом з тим, практика застосування механізму погашення заборгованості за житлово-комунальні послуги за рахунок компенсації втрат від знецінення заощаджень мала неоднозначний резонанс у суспільстві, з огляду на порушення прав вкладників — сумлінних оплатників житлово-комунальних послуг.

Найважливішим кроком з боку держави було рішення про компенсацію вкладів у 2008 році. На 2008 рік відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» було передбачено 5760 млн грн — для компенсації втрат від знецінення грошових заощаджень, вкладених до 2 січня 1992 р. в установи Ощадного банку СРСР, що діяли на території України, а також облігації Державної цільової безпроцентної позики 1990 року, державні казначейські зобов'язання СРСР, сертифікати Ощадного банку СРСР, придбані на території Української РСР у межах проіндексованих заощаджень, але не більш як 1000 грн на одного вкладника. Багато це чи мало, потрібно це чи ні, чи спричинило це інфляцію?

За найскромнішими розрахунками перерахунок повинен складати — 1,5, а за більш менш справедливими — за один вкладений радянський карбованець повинні виплачувати, на даний момент, 10 грн. У вересні 1996 року відбулася грошова реформа по веденню до обігу власної грошової одиниці та заміні купонокарбованців на гривню. Курс становив 1,75 грн за 1 долар, про заощадження населення ніхто не згадував. У січні 2008 року — при офіційному курсі 5,20 грн за долар українцям повернули тисячу гривень, без індексації. Обсяги роздрібного товарообороту не зазнали значних змін (рис.1), тобто населення не спровокувало втечу від зайвих грошей.

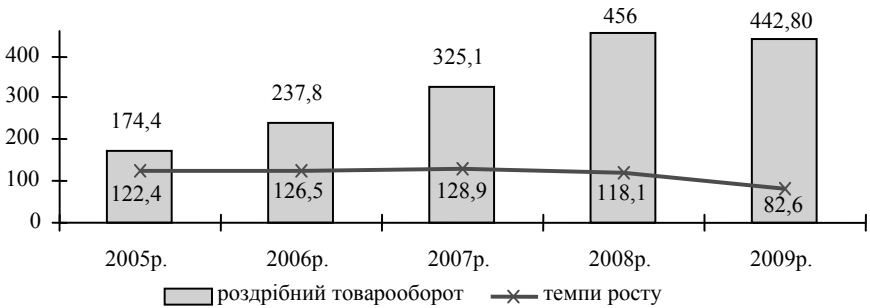

Рис. 1. Динаміка роздрібного товарообороту в Україні в 2005—2009 рр. [2]

Багато людей, особливо похилого віку, бажали залишити гроші на рахунках у Ощадбанку, інші отримували компенсацію еквівалентно в іноземній валюті, гроші осідали на руках у населення. Часта зміна курсу долара, чутки про близькість до банкрутства окремих великих банків схвилювали багатьох українців. Вкладники, втративши довіру до банківських установ, почали забирати гроші з депозитних рахунків. У жовтні 2008 р. відтік коштів склав 18 млрд грн. Навіть якщо до суми депозитів за 2008 рік додати 18 млрд грн, то темпи приросту депозитів все рівно не перевищать порівняно з попереднім 2007 роком і становитимуть 141,3 %.

Компенсація знецінених заощаджень впродовж усіх років здійснювалась за залишковим принципом. Крім того, на даний час їх компенсаційна індексація здійснюється у співвідношенні 1 карбованець заощаджень на 1,05 гривні за станом на 1 жовтня

1996 року, хоча з 1 жовтня 1996 року до 1 березня 2011 року сумарний індекс інфляції становив 578,5 %. Тобто з врахуванням цього індексу загальна сума зобов'язань держави перед вкладниками перевищує 1 трлн грн.

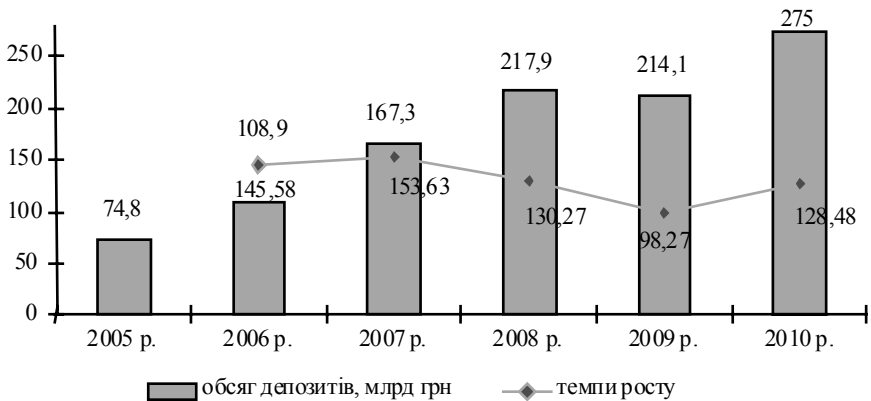

Рис. 2. Динаміка загального обсягу депозитів домогосподарств у банках України в 2005—2010 рр. [3]

Передбачена Державним бюджетом України на 2010-й виплата у сумі 250 млн грн компенсацій за знеціненими грошовими заощадженнями по суті не була профінансована. Кабінетом Міністрів України так і не був затверджений порядок здійснення компенсаційних виплат у 2010 році, а відтак виділені у державному бюджеті кошти на ці цілі не були використані.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» [4] кошти на компенсаційні виплати за втраченими заощадженнями взагалі не передбачені. Це сталося вперше за весь період дії Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України».

Головною проблемою більшість дослідників називають відсутність реєстру вкладників. Проте ще у 2008 році було розпочато формування інформаційно-аналітичної системи «Реєстр вкладників заощаджень громадян».

За інформацією ВАТ «Державний ощадний банк України», станом на 1 січня 2011 року, до Реєстру внесено дані про знецінені заощадження 11 768 083 громадян України:

— з них 6 392 793 осіб *отримали компенсацію* у розмірі 1000 грн на загальну суму 5858,2 млн грн;

— *кількість осіб*, зареєстрованих у інформаційно-аналітичній програмі, що можуть звернутися до Ощадбанку з метою отримання компенсаційних виплат становить 5 375 290 вкладників;

— *загальний обсяг коштів на компенсаційних рахунках громадян, внесених до Реєстру*, становить 60 057,1 млн грн;

— обсяг коштів, *необхідних для проведення компенсаційних виплат* у розмірі 1000 грн зареєстрованих громадян становить 5 179,6 млн грн [5].

У травні 2010 року уряд запропонував створити новий реєстр власників знецінених вкладів. Це питання потребує якомога скорішого вирішення з тим, щоб забезпечити функціонування автоматизованої інформаційної системи реєстрів вкладників, і таким чином зафіксувати борг держави.

Компенсація знецінених вкладів може бути відновлена лише тоді, коли в державному бюджеті зможуть знайти «додаткові грошові кошти» на їх виплату. Відповідні суми необхідно закласти у видаткову частину бюджету, а для того щоб це зробити, треба збільшити дохідність бюджету, або здійснити запозичення. Збільшення дохідної частини бюджету в свою чергу, неможливе без збільшення ВВП, внесення змін до бюджетного кодексу та перерозподілу коштів на державному та місцевому рівнях, через внесення змін до Закону «Про місцеве самоврядування». Ще збільшити прибутковість бюджету можна, якщо зменшити тіньову частку економіки, на яку припадає 40—60 % ринкової економіки. Це довгий процес, і повернення знецінених вкладів для влади не є першочерговою програмою.

Отже, на сьогодні назріла необхідність запровадження нових підходів до розв'язання назначених проблем.

Перш за все потрібно провести інвентаризацію та актуалізацію «радянських» заощаджень, завдяки цьому процесові сума грошового зобов'язання держави у 120 млрд грн може скоротитися майже вдвічі. Дуже багато людей, в яких у перерахунку заощадження складали 200—500 грн, не переоформлювали свої вклади, тобто вони не претендують на ці гроші, багато вкладів, у яких втратився власник чи спадкоємець. Інша проблема це відновлення норми про індексації вкладів. Відповідно до вимог ст. 2 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», держава зобов'язувалась забезпечити збереження та відновлення

реальної вартості заощаджень громадян. Для цього, ч. 2 ст. 3 закону було передбачено компенсаційну індексацію цих заощаджень відповідно до індексу інфляції. Однак, Законом України від 28.12.2007 року №107-VI «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», ця норма була скасована. Зазначене унеможливило відновлення реальної вартості заощаджень, нажалю.

Іншим кроком слід визнати визнання знецінених заощаджень громадян державним боргом, як пропонується П. Жебрівським. Проте тут є багато спірних питань. Наразі платоспроможність держави обтяжена наслідками фінансової кризи та низькими темпами відновлення економіки.

Для вирішення питання фінансового забезпечення виплат за знеціненими заощадженнями можна створити спеціальний компенсаційний грошовий фонд за рахунок встановлення обов'язкових відрахувань зі зростання ВВП на певному рівні, наприклад 1—1,5 % від приросту ВВП спрямовувати у бюджеті наступного року на виплату компенсацій. Реальне зростання показників розвитку економіки, яке забезпечить наповнення бюджету, є єдиною вагомою підставою для здійснення виплат та компенсацій. Держбюджет 2011 року передбачає зменшення темпів росту доходів і видатків у порівнянні з темпами росту номінального ВВП. У зв'язку з цим, частка перерозподілу номінального ВВП через держбюджет за видатками знизиться на 2,7 в. п. і складе 25,7 % проти 28,4 % у 2010 році. За прогнозами, державний та гарантований державою борг України у 2011 році збільшиться до 42,4 % ВВП у порівнянні з 41,7 % ВВП на кінець 2010 року і 35,3 % — на кінець 2009 року. Зазначене ставить під загрозу економічну безпеку держави і вказує на неможливість подальшого нарощування боргових зобов'язань.

Оскільки «радянські» заощадження, як вже зазначалось, пішли на приватизацію, то іншим джерелом фінансування може бути податок на розкіш та певний відсоток відрахувань з прибутків, отриманих від експлуатації майна, яке створювалось за рахунок трудових заощаджень. З метою уникнення інфляції під час повернення коштів населенню неемісійним джерелом можна запропонувати використовувати кошти від приватизації або злиття державних компаній з іноземними інвесторами. Конкретними прикладами є приватизація Укртелекому та можливе злиття, про яке багато говорять, — це злиття Нафтогазу і Енергоатому з відповідними російськими компаніями. Нагадаємо, Фонд державного

майна України та ТОВ «ЕСУ» підписали договір купівлі-продажу 92,79 % акцій ВАТ «Укртелеком» 11 березня 2011 року. За результатами експертної оцінки, вартість 92,79 % акцій Національного оператора зв'язку ВАТ «Укртелеком» склала 10,575 млрд грн. На початок квітня 2011 року держава одержала перший транш у розмірі 5,3 млрд від приватизації «Укртелекому».

Складність та велика соціальна значущість питання повернення заощаджень потребує системного підходу та врахування політичних, соціальних та економічних чинників щодо пошуку шляхів його розв'язання. Тому є необхідність розробки та затвердження Концепції повернення й компенсації заощаджень, і, на її основі, відновлення Державної програми.

Програма, зокрема, має передбачати:

— удосконалення нормативно-правового та організаційно-технічного забезпечення повернення та компенсації заощаджень;

— оптимізацію системи ведення Реєстру вкладників для уточнення суми боргу та визначення його структури (зокрема, за віковими групами, для забезпечення першочергової компенсації вкладникам, які досягли віку, який відповідає показнику середньої тривалості життя);

— визначення джерел фінансування та щорічне затвердження державним бюджетом розрахункової суми, що спрямовуватиметься на погашення цієї заборгованості;

— визначення механізмів використання вкладів на вирішення необхідних питань життєзабезпечення (лікування, оплата житлово-комунальних послуг для пенсіонерів та інвалідів з недостатнім рівнем забезпечення тощо).

Отже, знецінені заощадження громадян України — це борг держави перед людьми, який має бути погашений якнайшвидше, але темпи та механізми його повернення та компенсації не повинні спровокувати розбалансування фінансових механізмів регулювання економіки та розгортання інфляційних процесів. Мають сприяти зниженню морального ризику у населення та сприятимуть підвищенню довіри до вітчизняної банківської системи.

Література

1. Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України: Закон України від 21.1.1996 р., № 537/96-ВР. — [Електроний ресурс] // Сайт Верховної ради України. — Режим доступу <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

3. Статистичний бюлетень Національного банку України, березень 2011 р. / Дані підготовлені за інформацією Національного банку України, Міністерства фінансів України та Державного комітету статистики України. — Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.bank.gov.ua

4. Про Державний бюджет України на 2011 рік : Закон України від 23.12.2010 № 2857-VI. — [Електронний ресурс] // Сайт Верховної ради України. — Режим доступу <http://www.zakon.rada.gov.ua>

5. Офіційний сайт Ощадного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.oschadnybank.com

Стаття надійшла до редакції 03.06.2011 року

УДК 336.71:519.866

Ю.І. Лернер, канд. екон. наук,
академік АЕНУ, доктор філософії,
професор Національного технічного
університету «ХПІ», м. Харків

Б.В. Самородов, канд. техн. наук, доцент,
докторант Університету банківської
справи НБУ, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТУ ІРО ДЛЯ ВИХОДУ БАНКУ НА ЗОВНІШНІ ФОНДОВІ РИНКИ З МЕТОЮ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ

АННОТАЦИЯ. В статье разработана методика по прогнозированию и анализу основных показателей деятельности банка при выходе на внешние фондовые рынки через использование инструмента первичного публичного размещения ценных бумаг для внешних заимствований. На основе методики проведен анализ таких показателей деятельности банка, как доходы, расходы, операционная прибыль, чистая прибыль, рентабельность, амортизация, капитальные вложения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банк, анализ, показатели банковской деятельности, прогнозирование, первичное публичное размещение ценных бумаг (ІРО).

ABSTRACT. In the paper the technique of prediction and analysis of basic indicators of activity of the bank for emergence to the foreign markets through using the Initial Public Offering is developed. On the basis of created technique the analysis of such indicators as income, costs, operation profit, net profit, profitability, amortization, capital expenditure are determined.

KEY WORDS: bank, analysis, indicators of the bank activity, prediction, Initial Public Offering (ІРО).